

Здійснення Позивачем виплат за договором особистого соціального страхування у разі настання страхового випадку застрахованій особі не є шкодою в розумінні ст. 1166 ЦК України, отже, відповідно, Позивач не є

особою, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, і тому згідно з ч. 1 ст. 1191 ЦК України не набуває права зворотної вимоги до винної особи.

ПРО СТЯГНЕННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ПОСТАВЛЕНИЙ ПРИРОДНИЙ ГАЗ

Компанія (позивач) звернулася до господарського суду із позовом до Підприємства (відповідач) про стягнення 1843319,55 грн заборгованості, з яких: 1522223,18 грн основного боргу за поставлений за період з жовтня 2009 року по квітень 2010 року природний газ, 116821,50 грн нарахованої за період з 1 жовтня 2010 року по 31 березня 2011 року пені, 151783,66 грн інфляційних втрат за період з листопада 2009 року по лютий 2011 року та 3% річних за період з 11 листопада 2009 року по 31 березня 2011 року в розмірі 52491,21 грн.

Позовні вимоги обґрунтовано порушенням відповідачем своїх зобов'язань щодо оплати отриманого протягом жовтня—грудня 2009 року та січня—квітня 2010 року природного газу на загальну суму 1522223,18 грн за укладеним між сторонами договором поставки.

Рішенням місцевого господарського суду позов задоволено частково. Постановлено стягнути з Підприємства на користь Компанії 1522223,18 грн боргу, 5554,67 грн пені, 114040,85 грн інфляційних та 52491,21 грн річних, 16943,10 грн держмита та 216,92 грн витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу. В решті позову відмовлено. Визнано недійсним п. 7.10 договору поставки, укладеного між сторонами.

Рішення в частині задоволення позову мотивоване посиланнями на порушення відповідачем договірних зобов'язань в частині повної оплати отриманого газу, що є підставою до покладення на нього обов'язку зі сплати боргу, пені, інфляційних втрат та річних, з урахуванням правильного розрахунку пені та інфляційних втрат.

Рішення в частині визнання недійсним п. 7.10 договору обґрунтоване тим, що

останній суперечить положенням статей 260, 261 ЦК України, ч. 6 ст. 232 ГК України та відповідно до приписів статей 203, 215 ЦК України є підставою для визнання його недійсним.

Постановою апеляційного господарського суду рішення частково скасовано, в частині скасування постановлено нове рішення. Постановлено стягнути з Підприємства на користь Компанії 151783,66 грн інфляційних втрат. В решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Постанова мотивована посиланнями на арифметично невірний розрахунок місцевим судом суми інфляційних втрат, належних до стягнення з відповідача за порушення ним грошового зобов'язання.

Не погоджуючись із судовими рішеннями місцевого та апеляційного господарського суду, компанія звернулася до Вищого господарського суду України з касаційною скаргою, в якій, посилаючись на порушення судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права, а саме: ст. 232 ГК України, статей 203, 215, 260 ЦК України та статей 43, 83 ГПК України, просить скасувати постановлені у справі судові акти в частині визнання недійсним п. 7.10 договору та в частині відмови в задоволенні вимог про стягнення пені та постановити нове рішення про задоволення позову.

Розглянувши матеріали справи та доводи касаційної скарги, Вищий господарський суд України дійшов висновку, що вона не підлягає задоволенню з таких підстав.

Як встановлено господарськими судами попередніх інстанцій, між Компанією (постачальником) та Підприємством (покупцем) був укладений договір поставки при-

родного газу для надання населенню послуг з опалення та гарячого водопостачання, згідно з умовами якого постачальник зобов'язався передавати у власність покупцю природний газ, а покупець — приймати газ та здійснювати його оплату на умовах, визначених договором.

Пунктами 2.1, 2.2, 2.3, 2.5 договору сторони погодили, що постачальник передає покупцю в період з 01.10.2009 по 31.10.2009 газ в обсязі до 1511656 м³, в тому числі по місяцям (м³): жовтень — 188569 м³, листопад — 548482 м³, грудень — 774 605 м³. Обсяги газу, які планується поставити за договором, можуть змінюватись протягом місяця на підставі заявки покупця з урахуванням оплат. Допускається відхилення обсягу споживання газу в розмірі не більше 5% узгодженого сторонами згідно з п. 2.1 договору планового обсягу поставки. У разі відхилення обсягу споживання газу від узгодженого сторонами згідно з п. 2.1 договору планового обсягу поставки більше ніж на 5% покупець зобов'язується оплатити постачальнику обсяг поставки та додатково сплатити штраф відповідно до п. 7.9 договору.

Постачальник передає газ покупцеві на комерційному вузлі/вузлах обліку газу покупця (далі — пункти приймання-передачі). Право власності на газ переходить від постачальника до покупця в пунктах приймання-передачі. Після переходу права власності на газ покупець несе всі ризики і бере на себе всю відповідальність, пов'язану з правом власності на газ. Обсяг споживання газу покупцем у відповідному місяці поставки встановлюється шляхом складання добових обсягів, визначених на підставі показів комерційного вузла/вузлів обліку газу покупця з урахуванням п. 3.5.1 договору. Обсяг газу, визначений згідно з п. 4.3 договору, є підставою для визначення обсягу газу, переданого за договором в пунктах приймання-передачі. Приймання-передача газу, поставленого постачальником покупцеві у відповідному місяці поставки, оформлюється актом приймання-передачі газу, в якому зазначається фактичний обсяг переданого газу, ціна та вартість. Акт приймання-передачі газу скла-

дається за встановленою формою на підставі технічних актів приймання-передачі газу між газотранспортним підприємством та споживачами з урахуванням планового обсягу поставки, наданого постачальником. Не пізніше 5 числа місяця, наступного за місяцем поставки, покупець зобов'язується надати постачальнику два примірники акта приймання-передачі газу, підписані та скріплені печаткою покупця та погоджені газотранспортним підприємством, копію технічних актів приймання-передачі газу та реєстр обсягів реалізації газу (пункти 4.1, 4.2, 4.3, 4.4 договору).

Згідно з п. 6.1 договору оплата за газ згідно з п. 5.1 проводиться грошовими коштами у такому порядку: перша оплата в розмірі 34% вартості запланованих місячних обсягів газу проводиться не пізніше 10 числа поточного місяця; подальші оплати проводяться плановими платежами по 33% вартості запланованих місячних обсягів газу до 20 та 30(31) числа поточного місяця. Остаточний розрахунок за фактично спожиті обсяги газу здійснюється на підставі акта приймання-передачі газу до 10 числа місяця, наступного за місяцем поставки газу.

Водночас судами встановлено, що між сторонами у справі було укладено додаткову угоду № 1 до договору, якою сторони домовились доповнити п. 2.1 договору пп. 2.1.1 в такій редакції: «2.1.1. Постачальник передає покупцю в період з 01.01.10 по 30.04.10 газ в обсязі до 2222,981 тис. м³, в тому числі по місяцям (м³): січень: 834,250 м³, лютий: 663,316 м³, березень: 536,619 м³, квітень: 188,796 м³», пункт 11.1 договору викладено в такій редакції: «11.1. Цей договір набирає чинності з моменту його підписання повноважними представниками сторін та скріплення печатками сторін і діє в частині поставки газу з 01.10.09 по 30.04.10, а в частині розрахунків за газ — до їх повного здійснення».

Судами встановлено, що на виконання умов договору за період з жовтня 2009 року по квітень 2010 року позивачем поставлено, а відповідачем прийнято природний газ на загальну суму 3317073,18 грн, що підтверджується підписаними та скріпленими пе-

чатками обох сторін актами передачі-приймання природного газу для надання послуг з опалення та гарячого водопостачання.

Проте відповідач, в порушення зазначених вище норм матеріального права та умов договору, частково розрахувався за отриманий природний газ в сумі 1794850 грн, у зв'язку з чим утворилась заборгованість в сумі 1522 223,18 грн.

Відповідно до статей 11, 629 ЦК України договір є однією з підстав виникнення зобов'язань та є обов'язковим для виконання сторонами.

За приписами ст. 526 ЦК України та ст. 193 ГК України зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту та інших вимог, що звичайно ставляться.

Якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін) — ч. 1 ст. 530 ЦК України.

Положеннями ч. 2 ст. 625 ЦК України встановлено, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Оскільки матеріали справи не містять належних та допустимих доказів сплати відповідачем суми боргу, на неї позивачем обґрунтовано нараховані інфляційні та річні, що стало підставою до задоволення позову в означеній частині вимог.

При цьому за розрахунком інфляційних втрат арифметично вірною і належною до стягнення з відповідача є сума 151783,66 грн інфляційних втрат, у зв'язку з порушенням ним грошового зобов'язання, що стало обґрунтованою підставою до скасування рішення місцевого суду в частині вимог про стягнення інфляційних втрат та постановлення нового рішення в означеній частині вимог.

Крім того, в силу ст. 611 ЦК України та ст. 230 ГК України у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема сплата неустойки.

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання.

Нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано (ч. 6 ст. 232 ГК України).

Сплата пені передбачена п. 7.2 договору, згідно з яким у разі невиконання покупцем умов п. 6.1 договору покупець зобов'язується (крім суми заборгованості) сплатити пеню у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня, від суми простроченого платежу за кожен день прострочення платежу.

Неустойка нараховується постачальником за шість місяців, що передують моменту звернення з претензією або позовом (п. 7.10 договору).

Приписами ч. 2 ст. 260 ЦК України встановлено, що порядок обчислення позовної давності не може бути змінений за домовленістю сторін.

Перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила (ч. 1 ст. 261 ЦК України).

Таким чином, враховуючи зазначені правові норми, перебіг строку позовної давності для звернення з вимогою про стягнення неустойки починається від дня, коли у відповідача виникло зобов'язання сплатити суму боргу, та не може бути змінений сторонами договору на власний розсуд.

Згідно з ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства.

Підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину сто-

роною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою—третьою, п'ятою та шостою ст. 203 цього Кодексу (ч. 1 ст. 215 ЦК України).

Відповідно до п. 1 ст. 83 ГПК України господарський суд, приймаючи рішення, має право визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству.

Здійснивши правовий аналіз п. 7.10 договору, суди попередніх інстанцій дійшли обгрунтованого висновку про його невідповідність вимогам статей 260, 261 ЦК України, ч. 6 ст. 232 ГК України щодо строків сплати неустойки, що відповідно до приписів статей 203, 215 ЦК України є підставою для визнання зазначеного пункту договору недійсним.

Враховуючи викладене, період нарахування пені становить з 01.10.2010 по 11.10.2010 на суму боргу 549719,51 грн за актом передачі-приймання природного газу від 31.03.2010 та на суму боргу 167462,81 грн за актом передачі-приймання природного газу від 30.04.2010, а її розмір — 5554,67 грн.

* * *

Відповідно до ч. 1 ст. 173 ГК України визначається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом (абз. 2 ч. 1 ст. 175 ГК України).

Згідно з ч. 1 ст. 712 Цивільного кодексу України за договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприєм-

ницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

Частина 1 ст. 193 ГК України встановлює, що суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання — відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. До виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Вказана норма кореспондується із статтями 525, 526 ЦК України, якими передбачено, що зобов'язання має виконуватись належним чином, відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог — відповідно до звичаїв ділового обороту та інших вимог, що звичайно ставляться, одностороння відмова від виконання зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін) (ч. 1 ст. 530 ЦК України).

Згідно з ч. 1 ст. 612 ЦК України боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом.

Частинами 1 і 3 ст. 549 ЦК України визначено, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі в разі порушення боржником зобов'язання. Пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення.

У сфері господарювання згідно з ч. 2 ст. 217 та ч. 1 ст. 230 ГК України застосовуються господарські санкції, зокрема штрафні санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або ненаалежного виконання господарського зобов'язання.

Згідно з ч. 6 ст. 232 ГК України нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Так, як вбачається з умов договору, зокрема п. 7.2 договору, сторонами погоджено, що у разі невиконання покупцем умов п. 6.1 договору покупець зобов'язується (крім суми заборгованості) сплатити пеню у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня, від суми простроченого платежу за кожен день прострочення платежу. Неустойка нараховується постачальником за шість місяців, що передують моменту звернення з претензією або позовом (п. 7.10 договору).

Відповідно до ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Стаття 259 ЦК України надає сторонам право за взаємною домовленістю збільшувати позовну давність, яка встановлена законом, а не визначати початок перебігу позовної давності, що врегульовано ст. 261 ЦК України. Статтею 261 ЦК України встановлено, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або

могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. При цьому ч. 2 ст. 260 ЦК України закріплено імперативну норму, відповідно до якої порядок обчислення позовної давності не може бути змінений за домовленістю сторін.

Із змісту зазначеної норми випливає, що сторонам за договором надається право змінити лише строк, протягом якого управлена сторона може нараховувати штрафні санкції, тоді як момент виникнення права на нарахування відповідних штрафних санкцій є незмінним та пов'язується законом з днем, коли зобов'язання мало бути виконане, що, відповідно, кореспондується з положеннями статей 260, 261 ЦК України щодо початку перебігу позовної давності за вказаними вимогами з урахуванням імперативу, встановленого ч. 2 ст. 260 ЦК України щодо заборони зміни порядку обчислення позовної давності.

Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Згідно з ч. 1 ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою—третьою, п'ятою та шостою ст. 203 цього Кодексу. Статтею 217 ЦК України встановлено, що недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини.

Відповідно до п. 1 ст. 83 ГПК України господарський суд, приймаючи рішення, має право визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству.

ПРО СТЯГНЕННЯ ГРОШОВОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ДОГОВОРОМ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Підприємець-1 звернувся до господарського суду з позовом до Підприємця-2 про стягнення з останнього грошової заборгова-

ності в сумі 96000 грн за невиконання умов договору оренди транспортних засобів.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що, по-